

פרשת צו

(ע"פ הרב לורד יונתן זקס)

המנהיגים הגדולים מכירים את גבול יכולתם. הם לא מנסים לבצע את הכל לבדם. הם בונים קבוצות. הם מייצרים מקומות לאנשים החזקים בתחומים שהם עצמם חלשים בהם. הם מבינים את החשיבות של בדיקות, איזונים והפרדת הכוחות. הם מקיפים את עצמם באנשים שהם שונים מהם. הם מבינים את הסכנה לרכז את כל הכח באיש יחיד לבד. אבל ללמוד את גבולותיך, לדעת שיש דברים שאינך מסוגל לעשות – אפילו דברים שאינך יכול להיות – זוהי יכולה להיות חוויה כואבת. לעיתים, היא כרוכה במשבר רגשי.

התורה מכילה ארבע תיאורים מרתקים של רגעים כאלה. הדבר המקשר אותם ביניהם אינו מילים אלא מוסיקה. כבר במועד מוקדם בהיסטוריה היהודית, לא רק קראו את התורה אלא שרו אותה. בסוף חייו, משה מכנה את התורה שירה (דברים, ל"א, י"ט). מנהיגים שונים צמחו בארץ ישראל ובבבל, ובסביבות המאה העשירית השירה החלה להיות בדרך שיטתית של כתיבת תווים הידועים כ"טעמי המקרא", כפי שנקבע במסורת טבריה. תו אחד, נדיר מאוד, שנקרא שלשלת, מופיע רק ארבע פעמים בכל התורה. בכל פעם הוא מציין משבר קיומי. הוא מופיע שלוש פעמים בספר בראשית, והפעם הרביעית הוא בפרשתנו. כפי שנראה, הפעם הרביעית קשורה למנהיגות. במובן רחב, גם שלושת האחרים קשורים לאותו נושא.

המקרה הראשון מופיע בסיפורו של לוט. לוט עזב את דודו אברהם והתיישב בסדום. שמה, הוא ניטמע באוכלוסייה המקומית. בנותיו נישאו למקומיים. הוא עצמו ישב בשער העיר, סימן שהוא התמנה לשופט על התושבים. ואז הגיעו שני מבקרים שהורו לו לעזוב את המקום, כי הקב"ה עומד להרוס את העיר. אולם, לוט מהסס, ומעל המילה "וַיִּתְמַהֲמָהּ" (בראשית, י"ט, ט"ז) נמצא התו שלשלת. הוא קרוע, ואינו יודע כיצד להתנהג. הוא מרגיש שהאורחים צודקים. העיר בהחלט עומדת לפני הריסה. אבל הוא השקיע את כל עתידו בזהות החדשה שהוא בחר לעצמו ולבנותיו. אילו המלאכים לא היו לוקחים אותו בכוח ומביאים אותו למקום בטוח, הוא היה מהסס עד שהיה מאוחר מדי.

המקרה השני מופיע כשאברהם אבינו מבקש מעבדו אליעזר ללכת למצוא אישה לבנו יצחק. המפרשים מרמזים שאליעזר הרגיש אמביוולנטיות עמוקה ביחס למשימתו. אילו יצחק לא יתחתן ולא יהיו לו ילדים, כל הסיכויים, שכל רכושו של אברהם יעבור אליו או לצאצאיו. עוד לפני לידת יצחק, "וַיֹּאמֶר אַבְרָם, ה' אֱלֹהִים מֶה תִּתֶּן לִי, וְאֶנְכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי, וְכֵן מִשְׁק בֵּיתִי הוּא דִּמְשֶׁק אֶלְיָעֶזֶר" (בראשית, ט"ו, ב). אם אליעזר יצליח במשימתו, ויחזור עם אישה ליצחק, ואם לשניהם ייוולד תינוק, אז ייעלמו לחלוטין את סיכויי לרשת את רכושו של אברהם. הוא היה קרוע בין שני דחפים: נאמנות לאברהם, ושאיפותיו האישיות. הנאמנות ניצחה, אך לא בלי מאבק עמוק. מכאן השלשלת (בראשית, כ"ד, י"ב).

המקרה השלישי מביא אותנו למצרים, בחיי יוסף. הוא נמכר לעבד על ידי אחיו, ועכשיו עובד בביתו של מצרי חשוב, פוטיפר. הוא היה בחור יפה, וביום שנמצא לבד עם אשתו של אדוניו, היא מנסה לשכב אתו, והוא מסרב, כי הדבר מהווה חטא כלפי אדוניו, וחטא כלפי הקב"ה. על המילה וַיִּמָּאֵן (בראשית, ל"ט, ח), נמצא הטעם שלשלת, לפי מספר מפרשים, הדבר מראה שהוא סירב בתום מאמץ אדיר. הוא כמעט נכשל. הדבר היה יותר מאשר המאבק הרגיל בין חטא לבין פיתוי. זה היה עימות של זהות. יש לזכור שיוסף חי עכשיו לבדו בארץ חדשה וזרה. אחיו זרקו אותו. הם הודיעו לו בצורה ברורה, שאינם רוצים אותו כחלק מהמשפחה. מדוע לא יעשה במצרים את מה שמצרים רגילים לעשות? מדוע לא להיכנע לאשת אדוניו, אם זה מה שהיא רוצה? השאלה, עבור יוסף, לא היה רק "האם זה נכון?" אלא גם "האם אני מצרי או יהודי?"

שלושת המקרים האלה מהווים מוקדים של סכסוך פנימי, ונושא שלושתם הוא זהות. ישנם זמנים שעל כל אחד מאתנו להחליט, לא רק "מה עלי לעשות?" אלא "איזה סוג של בן אדם עלי להיות?" הדבר הוא הרה גורל בעיקר אצל מנהיג, וזה מביא אותנו למקרה הרביעי, הטעם של שלשלת שבפרשתנו כשה"גיבור" הוא משה רבנו.

אחרי חטא העגל, משה מצווה, בהוראת הקב"ה, לבני ישראל לבנות משכן, שיהווה בית סמלי קבוע להקב"ה בתוך העם. הבנייה מסתיימת. המשימה הנשארת למשה היא הכנסת אחיו אהרן ובניו לתפקידם. הוא מלביש את אהרן את בגדיו המיוחדים של הכוהן הגדול, מושח אותו בשמן, ומקריב את הקורבנות השונים המיוחדים לאותו אירוע. על המילה "וַיִּשְׁחֹט" (ויקרא, ח, כ"ג) יש שלשלת. אנחנו כבר מבינים שהדבר מראה על מאבק פנימי בראשו של משה רבנו. מה היה המאבק הזה? הרי במקרא אין זכר וסימן מינימלי שמתרחש משבר.

אולם, במחשבה קצת מעמיקה, מתברר מה הייתה המבוכה בתוך תוכו של משה. עד עתה, הוא הוביל את בני ישראל. אהרן, אחיו הגדול, עזר לו, ליווה אותו בשליחויותיו אצל פרעה, ושימש כדובר, עוזרו וסגנו בפיקוד. אולם כעת, אהרן עמד לקבל תפקיד ניהולי בזכות עצמו. הוא שוב לא יהיה את צלו של משה. הוא עכשיו יעשה מה שמשה לא יוכל לעשות. הוא ינהל את שלל הקורבנות שבמשכן ואת העבודה. פעם בשנה, ביום הכיפורים, הוא יבצע את העבודה שתעניק את הכפרה על עוונות עמו. אהרן עמד להיות סוג של מנהיג, שמשה מעולם לא יהיה: כהן גדול.

הגמרא מוסיפה ממד נוסף לשנינות של הרגע. בסנה הבורע, משה עמד בתוקף והתנגד לקריאתו של הקב"ה להנהיג את העם. בסופו של דבר, אמר לו הקב"ה שאהרן ילווה אותו ויעזור לו לדבר (שמות ד', י"ד – ט"ז). הגמרא אומרת שבאותו רגע, משה הפסיד את ההזדמנות להיות כהן. אומרת הגמרא בזבחים, דף ק"ב, עמוד א': "אני אמרתי אתה כהן והוא לוי, עכשיו הוא כהן ואתה לוי" – אני חשבתי שאתה תהיה כהן, ואהרן יהיה לוי, אבל עכשיו הוא יהיה הכהן ואתה תהיה לוי.

זהו המאבק הפנימי של משה, שמרומז על ידי השלשלת. הוא עומד להכניס את אחיו לתפקיד, שהוא מעולם לא יוכל להחזיק. הדברים יכולים היו להיות אחרת – אבל לא חיים

בעולם של "היה יכול להיות". לבטח הוא מרגיש שמחה עבור אחיו, אבל הוא אינו יכול למנוע לגמרי הרגשה של אבדון. אולי הוא כבר מרגיש מה שהוא יגלה מאוחר יותר, שלמרות שהוא הנביא והגואל, אהרון ייהנה מזכות שלו לא תהיה, דהיינו שהוא יראה את בניו וצאצאיו יורשים את תפקידו. בנו של כהן הוא כהן, בנו של נביא הוא נביא רק לעתים רחוקות. מה שארבעת הסיפורים מספרים לנו, הוא שלכל אחד מאתנו מגיע זמן שעליו להחליט מי הוא. זהו רגע של אמת קיומי. לוט הינו יהודי, לא סדומי. אליעזר הוא עבד אברהם, לא יורשו. יוסף הוא בנו של יעקב, לא מצרי עם מוסר נוח וחסר רצינות. משה הוא נביא, לא כהן. כדי להגיד כן למי שאנחנו, עלינו ללבוש אומץ להגיד לא למי שאנחנו לא. הדבר קשה וכואב. זאת המשמעות של השלשלת. אבל אנחנו יוצאים מהמאבק יותר גלויים מאשר בהתחלה.

הדבר מתייחס במיוחד למנהיגים. זאת הסיבה, שהמקרה של משה בפרשתנו כה חשוב. היו דברים שמשה לא היה מיועד לעשות. הוא לא יהיה כהן. התפקיד הזה יגיע לאהרון. הוא לא יוביל את העם מעבר לירדן, זהו תפקידו של יהושע. משה היה חייב לקבל את העובדות האלה ברצון אם הוא היה כן עם עצמו. ומנהיגים גדולים חייבים להיות כנים עם עצמם, להיות כנים עם אותם שהם מנהיגים.

אסור שמנהיג יהיה הכל לכולם. מנהיג צריך להסתפק במה שהוא. מנהיג צריך שיהיה לו הכח לדעת מה הוא אינו יכול להיות, אם יש לו האומץ להיות עצמו...

